

PETI MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP »FRANJEVAČKI VELIKANI« O SV. BONAVENTURI

5° CONVEGNO SCIENTIFICO
INTERNAZIONALE «GRANDI
FRANCESCANI»:
SAN BUONAVENTURA

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

PONTIFICIA UNIVERSITÀ
ANTONIANUM

PONTIFICIA FACOLTÀ TEOLOGICA
SAN BONAVENTURA -
«SERAPHICUM»

FRANJEVAČKA TEOLOGIJA SARAJEVO

HRVATSKA PROVINCIJA SV.
JERONIMA FRANJEVAČA
KONVENTUALACA

HRVATSKA FRANJEVAČKA
PROVINCIJA SV. ĆIRILA I METODA



ZAGREB 19.-20. LISTOPADA 2018.
NADBISKUPIJSKI PASTORALNI INSTITUT
DVORANA II. KAPTOL 29a

Smatram se nevrijednim i nedoraslim za opisivanje života toga tako časna čovjeka koji zavređuje da ga se svestrano nasljeđuje. Ne bih se na to nikako odvažio da me nije potakla žarka ljubav braće, jednodušna molba generalnoga kapitula i da me na to nije natjeralo ono štovanje što ga gajim prema svetom ocu, jer sam u djetinjoj dobi, kao što se živo sjećam, po njegovu zagovoru i zaslugama izbavljen iz ralja smrti. Ako bih zanemario izreći mu pohvale, bojim se da bih bio krivac nezahvalnosti. I to mi bijaše najprječi razlog da se prihvatim ovoga posla. Prihvatio sam se toga ja koji se ponovo sjećam kako mi je život tijela i duše sačuvan po njemu i kako sam na samome sebi doživio njegovu moć. Upoznao sam krepost njegova života, njegova djela i riječi kao neke dijelom zanemarene, a dijelom raspršene ulomke. Premda ih ne mogu posve sakupiti, učinit ću to bar donekle da ne bi propali zajedno s onima koji umiru, a zajedno su živjeli sa slugom Božjim.

Iz »Većeg životopisa sv. Franje Asiškoga/Legenda Maior S. Francisci«
sv. Bonaventure iz Bagnoregia, »Proslav«, poglavlje 3.

PROGRAM

Petak 19. listopada 2018.

9.00 Pozdravni govori

9.30 Početak znanstvenog skupa

1. ŽIVOT I DJELO

Moderatori: Marko Jerković i Daniel Patafta

9.30 Tomislav Galović - Vjeran Lazić

Franjevački red u vrijeme sv. Bonaventure

L'ordine francescano nel tempo di San Bonaventura

10.00 Marko Jerković

Narbonske konstitucije i struktura autoriteta u kontekstu institucionalnoga sazrijevanja franjevačkoga reda

Le costituzioni di Narbona e la struttura dell'autorità nel contesto della maturazione istituzionale dell'ordine francescano

10.30 Pauza

11.00 Marinko Pejić

Sv. Bonaventura, životopisac Franje Asiškog

San Bonaventura, il biografo di San Francesco d'Assisi

2. TEOLOGIJA, FILOZOFIJA I DUHOVNOST

Moderatori: s. Valerija Kovač i Tomislav Smiljanić

11.30 Vincenzo Battaglia

Tratti essenziali della cristologia di San Bonaventura

Bitne odrednice kristologije sv. Bonaventura

12.00 Mario Cifrak - Mate Bašić

Neki elementi hermeneutike sv. Bonaventure
Alcuni elementi dell'ermeneutica di San Bonaventura

12.30 Rasprava

13.00 Ručak

15.30 Nastavak programa

15.30 Ivan Karlić - Milan Gelo

Božji atributi u Bonaventurinu djelu »De mysterio Trinitatis«. Filozofija i teologija u trajnoj sprezi

Gli attributi divini nell'opera di San Bonaventura «De mysterio Trinitatis». La filosofia e la teologia nel collegamento perenne

16.00 Stipo Kljaić - Ivica Janjić

Eshatologija sv. Bonaventure prema »Breviloquiumu«
L'escatologia di San Bonaventura secondo il «Breviloquium»

16.30 Tomislav Smiljanić

Što je teologija prema sv. Bonaventuri?
Cos'è la teologia secondo San Bonaventura?

17.00 Rasprava

18.30 Sveta misa u crkvi sv. Franje na Kaptolu

19.00 Večera u blagovaonici samostana sv. Franje na Kaptolu

Subota 20. listopada 2018.
Moderatori: Ivan Karlić i Milan Gelo

9.30 Carlos Esteban Salto Solá

Il desiderio di Dio come chiave di lettura dell'antropologia bonaventuriana
Čežnja za Bogom kao ključ čitanja antropologije sv. Bonaventure

10.00 Orlando Todisco

Dal Principio di identità al Principio d'alterità
Od principia identiteta do principia drukčijosti

10.30 Hrvoje Relja

Značenje Bonaventurine distinkcije *entis et esse*

Il significato di San Bonaventura nella distinzione *entis et esse*

11.00 Pauza

11.30 Daniel Patafta

Mistika sv. Bonaventure

La mistica di San Bonaventura

12.00 s. Valerija Kovač

Bonaventura – teološki nadahnitelj Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.

San Bonaventura – L'ispiratore teologico di Joseph Ratzinger / Benedetto XVI

12.30 Rasprava

13.00 Ručak

Zatvaranje znanstvenog skupa



SAŽETCI

Vincenzo Battaglia

Pontificia Università Antonianum – Roma

Tratti essenziali della cristologia di San Bonaventura

Il sermone teologico *Christus unus omnium magister* indica già con chiarezza quanto la riflessione cristologica stia al cuore e al centro del sistema di pensiero elaborato da San Bonaventura, pervaso da un intenso carattere sapienziale.

L'esposizione è articolata in tre momenti. Si comincia con la presentazione dei tre titoli attribuiti alla seconda persona della

Santa Trinità: Verbo, Immagine e Figlio di Dio. Si passa poi a spiegarne la funzione mediatrice sulla base della triplice nozione del Verbo Incarnato, Crocifisso e Ispirato. Infine, in ragione dell'ampio spazio riservato da Bonaventura alla vita spirituale, vengono delineati alcuni tratti del rapporto amoroso con il Signore Gesù secondo la simbologia sponsale.

Mario Cifrak - Mate Bašić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Franjevački samostan sv. Franje, Kaptol - Zagreb

Neki elementi hermeneutike sv. Bonaventure

U radu se želi prikazati hermeneutika sv. Bonaventure osobito promatrajući njegov *Kratki prikaz teologije - Breviloquium* te također neki dijelovi kritičkog izdanja djela *Opera omnia*. Na taj se način želi pokazati kako kod Bonaventure možemo pronaći hermeneutički pristup Svetom pismu te koliko njegov pristup utječe na daljnji razvoj hermeneutičke analize koja treba sudjelovati u razvoju teološke znanosti kao teološka hermeneutika onog vremena. Ovaj rad želi ukazati na neka opća hermeneutička načela koja Bonaven-

tura koristi, a koja u njegovo vrijeme doprinose tumačenju i razumijevanju biblijskog teksta. Stoga se želi hermeneutičkom teorijom, kao mostom, protumačiti odnos teksta prema ondašnjoj stvarnosti i povezanost prošlog smisla sa sadašnjim značenjem gdje se pokušava otkriti način na koji Božja riječ može postati živa Riječ za zajednicu vjernika, uvažavajući pritom, sve smjernice za korištenje hermeneutičke teorije u tumačenju Biblije, zbog čega u ovom radu želimo pojasniti moguću pretpostavku hermeneutike u sv. Bonaventure.



Marko Jerković

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Narbonske konstitucije i struktura autoriteta u kontekstu institucionalnoga sazrijevanja franjevačkoga reda

Jedna je od prvih institucionalnih reformi sv. Bonaventure u svojstvu generalnoga ministra bila kodifikacija statuta franjevačkoga reda 1260. godine. Taj je legislativni potez učinjen donošenjem *Narbonskih konstitucija*, koje objedinjuju starije statute utemeljene u franjevačkoj (i općenito redovničkoj) tradiciji i nove normativne uredbe samoga sv. Bonaventure. *Narbonskim je konstitucijama* jasnije definirana upravna struktura, koja je trebala omogućiti provedbu Bonaventurinoga plana razvoja Reda utemeljenoga na – kako on sam navodi u okružnici 1257. – ujednačenom opsluživanju *Pravila* sv. Franje. Izlaganje prvo razmatra kontekst donošenja *Narbonskih konstitucija* u okviru širega normativnoga razvoja Reda te se osobito predstavlja struktura autoriteta i organizacija uprave koja je trebala omogućiti provedbu reformi. Razmatranjem normativnoga ra-

zvoja nameće se zaključak kako su *Narbonske konstitucije* pokazatelj njegovoga konstitucionalnoga i upravnoga sazrijevanja. Naime, osim što precizira sustav autoriteta, ova zbirka promovira koncept o „konsenzualnoj zajednici“, odnosno naglašava otprije afirmiranu ideju o Redu u kojem je struktura vlasti legitimirana voljom i zajedničkim odlučivanjem zajednice. To se posve jasno uočava u Bonaventurinom isticanju da generalni kapitul – kao glavno reprezentativno tijelo – predstavlja najviši autoritet Reda (uvod *Narbonskih konstitucija*). U tom kontekstu, na temelju *Narbonskih konstitucija* izlaganje analizira način odlučivanja i ulogu konsenzusa u oblikovanju strukture autoriteta franjevačkoga reda, odnosno pokazuje kako je za Bonaventurine reforme reguliran odnos nositelja upravnoga sustava i zajednice kojom oni upravljaju.

Ivan Karlić – Milan Gelo

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevacu konventualaca

Božji atributi u Bonaventurinu djelu *De mysterio Trinitatis*. Filozofija i teologija u trajnoj sprezi

U bogatom teološkom opusu sv. Bonaventure važno mjesto itekako zauzima djelo *De mysterio Trinitatis* koje pripada nizu tzv. *Quaestiones disputatae*. Teološku vrijednost djela dodatno osnažuje činjenica da ono nastaje u vrijeme njegove profesorske djelatnosti u Parizu (1254.-1257.) Djelo, iako kratko, donosi tekstove u kojima se ogleda Bonaventurina trinitarna teologija. Ne ulazeći u njegovo učenje o Trojstvu u cijelosti, autori će analizirati i pokazati Božje attribute kojima se bavi sv. Bonaventura, nastojeći povezati ono do čega je došla filozofija – razumske spoznaje o Bogu (Božje jedinstvo, nepromjenjivost, vječnost i sl.) – s teološkim uvidima utemeljenima na sa-

držaju kršćanske vjere – trojedini Bog. Raščlanjujući Bonaventurino tumačenje Božjih svojstava, autori posebno ističu njegovo pozitivno vrjednovanje filozofije, koja, zajedno s teologijom, omogućuje istinski kršćansko razumijevanje Boga. Zapravo, filozofija i teologija se nalaze u neraskidivoj vezi, koja se s pravom može nazvati spregom. Prema tome, Bonaventurino razumijevanje Božjih svojstava omogućuje uvid u odnos između filozofije i teologije, koje se međusobno nadopunjuju i razjašnjuju. U tomu se zapravo ogleda i aktualnost Bonaventurine teološke misli, kao i svezremenost njegovih teoloških zaključaka koji odišu izrazitom genijalnošću i franjevačkom poniznošću.



Stipo Kljajić - Ivica Janjić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Franjevački samostan sv. Franje, Kaptol - Zagreb

Eshatologija sv. Bonaventure prema *Breviloquiumu*

Jedno od najpoznatijih djela sv. Bonaventure jest *Breviloquium* u kojem donosi sažetu teologiju na nagovor braće kako sam piše u proslavu. Posljednji dio posvećuje eshatologiji koju dijeli na sedam poglavlja. Za polazišnu točku uzima opći sud te najprije obrazlaže ono što prethodi sudu (kazna čistilišta i zagovor ne molitve Crkve), potom ono što prati sud (izgaranje ognja i uskrsnuće tijela) te na koncu ono

što slijedi nakon suda (paklena kazna i raj-ska slava). Za teološko promišljanje o eshatologiji sv. Bonaventuri polazište je uvijek Bog kao prvo počelo od kojega dalje logički izvodi i zaključuje oslanjajući se na objavu kao izvor, stoga cijelu eshatologiju snažno prožima Svetopisamsko utemeljenje. U radu se također donose pojedine usporedbe s naukom sv. Tome Akvinskog i aktualnim učiteljstvom Crkve.

s. Valerija Kovač

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Bonaventura – teološki nadahnitelj Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.

Već od svoga habilitacijskog rada, od kojega je najprije objavio treći dio pod naslovom *Teologija povijesti svetoga Bonaventure*, Joseph Ratzinger / Benedikt XVI. pokazuje veliko zanimanje za toga franjevačkoga teologa. Uz Augustina, Bonaventura je drugi snažni nadahnitelj teološke misli Josepha Ratzingera. Na poseban način recepcija Bonaventure uočljiva je u Ratzingerovu tumačenju Božje objave te s njom povezanim temama povijesti spasenja i kristocentričnosti.

Nadahnut Bonaventurom, Ratzinger naglašava da objava nije apstraktna stvarnost koja nije povezana s njezinim primateljima i ljudskom povijesti. Ona je događaj Božjeg djelovanja u povijesti u koji je uključen i sam subjekt kojemu objava biva darovana. Objava jest konač-

no zapisana u Svetome pismu, ali je veća stvarnost od njega. Ona nije samo „slovo“, nego trajno ostaje živa i djelotvorna stvarnost, stalno „danas“, koja se po djelovanju Duha Svetoga u vjeri Crkve sve dublje razumijeva.

Ratzinger i dalje slijedi Bonaventuru, kada naglašava da je Isus Krist vrhunac objave i zato hermeneutički ključ razumijevanja cijeloga Pisma, koje se ispravno čita u cjelini vjere Crkve. Kristocentričnost je prema Ratzingeru odlučujuća i u povijesno-spasenjskoj dimenziji. Kao Božja objava, Isus Krist nije kraj povijesti, nego njezino središte, s kojim započinje novo vrijeme. Unatoč tome, dovršenje spasenja ipak nije moguće ostvariti u unutarsvjetskoj stvarnosti, nego je u konačnici Božji dar.



Tomislav Galović -Vjieran Lazić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Franjevački samostan sv. Franje, Kaptol - Zagreb

Franjevački red u vrijeme sv. Bonaventure

Rad donosi prikaz povijesnih i političkih okolnosti vremena u kojem je živio i djelovao sv. Bonaventura iz Bagnoreggia – franjevac presudan za rani razvoj Reda i franjevačke duhovnosti. Nakon prikaza osnovnih crtica iz njegova životopisa, slijedi povijesna kontekstualizacija znanosti i Crkve u 13. stoljeću s posebnim naglaskom na Bonaventurin značaj profesora na pariškoj Sorbonni. Nastavak rada donosi povijest franjevačkog Reda do Bonaventure i potom analizu njegova doprinosa franjevačkom na-

činu života kada kao generalni ministar reformama daje novi pravac Redu kojega su izjedali i unutarnji i vanjski sukobi. Posljednji dio rada tiče se u najvećoj mjeri stanja u Crkvi u drugoj polovici 13. stoljeća te unutar crkvenih previranja u kojima je Bonaventurino djelovanje značajno pridonijelo boljem međusobnom razumijevanju različitih pogleda na stvarnost Crkve, a završetak donosi propitivanje Bonaventurina utjecaja na njegovo vrijeme kroz njegove osnovne postavke teologije povijesti.

Daniel Patafta

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Mistika sv. Bonaventure

Bonaventura u svome teološkom iskustvu i refleksiji prakticira mistički itinerarij kojim je išao Franjo: otkrivši Isusa u stanju poniznosti i siromaštva, on je svjestan da može još davati. On je susreo Boga kao onoga koji treba. On je, nadasve, shvatio da za Boga nije važno što možemo dati, nego da mu darujemo sebe dajući mu bilo što. Sjediniti se s Bogom, središtem svemira, izgubiti se u Bogu po Isusu Kristu, davanjem ljubavi utažiti u Bogu svoju žeđ za istinom, to je misaona

nit Bonaventurine mistične duhovnosti. Njegova mistična djela, odnosno rasprave o vođenju duša, pokazuju nam do u tančine njegovu nadnaravnu pedagogiju, koja uvijek ima isti razvoj. Počinje s upoznavanjem sebe samoga i sa čišćenjem od grijeha, zatim se kreće prema meditaciji, koja prelazi u kontemplaciju i završava u ekstazi. Postepeno se udaljuje od zemaljskih čuvstava, iako ih nikada ne prezire te stremljenjem prema konačnom sjedinjenju sa savršenom i vječnom Ljubavi.



Marinko Pejić

Franjevačka teologija, Sarajevo

Sv. Bonaventura, životopisac Franje Asiškog

Tri djela čine hagiografski opus Sv. Bonaventure: *Vita beati Francisci*, općenito poznata pod imenom *Legenda maior*, *Tractatus de miraculis*, i *Vita minor beati Francisci*, poznatija kao *Legenda minor*. Bonaventurin *Tractatus de miraculis*, osim malih iznimki, skoro je doslovno prepisani *Tractatus de miraculis* Tome Čelanskog, dok druga dva djela zauzimaju važno mjesto u franjevačkoj historiografiji, ne samo po njihovoj vrijednosti u sebi, nego i po

utjecaju koji su imali u povijesti predstavljanja Sv. Franje. U ovom radu posebnu pozornost obratiti ćemo ipak na Bonaventurino glavno hagiografsko djelo poznato pod nazivom *Legenda maior*. Analizirati ćemo razloge nastanke i crkveno-povijesne prilike u kojima je djelo nastalo. Iznijeti njegove glavne prednosti i nedostatke, i ukazati na presudnu važnost koju je djelo imalo kroz povijest u formiranju slike Sv. Franje Asiškog među franjevcima i u svijetu.

Hrvoje Relja

Filozofski fakultet u Splitu

Značenje Bonaventurine distinkcije *entis et esse*

U radu se pokazuje kako je sveti Bonaventura, kao uostalom i svi kršćanski filozofi, adoptirao pojam bitka kako bi na ontološkoj razini objasnio stvorenost stvorenja jer se metafizički uviđa da svako stvoreno biće, ukoliko je stvoreno, nužno prima svoj bitak od Stvoritelja. To posljedično zahtjeva da na osnovnoj ontološkoj razini stvoreno biće bude metafizički sastavljeno od bitka i njemu komplementarnog počela, a što Serafski naučitelj formulira kao sastavljenost od *entis et esse*. Iako sâm Bonaventura ne daje pobliže tumačenje naravi te navedene sastavljenosti od *entis et esse* ipak

se ona daje, kako je u članku pokazano, deducirati iz njegovih osnovnih filozofskih i teoloških teza, koje pretpostavljaju prethodno pojmljenu osnovnu ontološku strukturu bića. Slijedom te dedukcije može se zaključiti da se Bonaventurina sastavljenosti od *entis et esse* ne može interpretirati na način tomističke metafizike bitka, već da ju je plauzibilno shvatiti u svijetlu esencijalističke metafizike, i to kao sastavljenost na transcendentalnoj razini od dvaju realno različitih počela: od biti, tj. potpuno definiranog/određenog/individualnog mogućeg bića, te od bitka, čina postojanja realnog konkretnog bića.



Tomislav Smiljanić

Filozofsko-teološki fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

Što je teologija prema sv. Bonaventuri?

U prvom dijelu izlaganja iznijet ćemo ono što je i kako je sv. Bonaventura poimao teologiju, posebno u njegovim glavnim teološkim djelima, u kojima dolazi na vidjelo da je promišljao suodnos teologije kao spekulativne i praktične znanosti, dajući prednost praktičnoj teologiji, koju on smatra rečeno današnjim pojmovljem kao onu čija je glavna svrha da bude pastoralno usmjerena i tako ispunjuje svoje poslanje evangeliziranja svijeta. U drugom dijelu izlaganja pokazat ćemo kako se u kasnijim razdobljima izgubilo ono značenje teologije koje joj

je pripisivao sv. Bonaventura. Osvrnut ćemo se na poimanje i izlaganje teologije u tzv. neoskolastičkom razdoblju, posebno nakon Tridentskog koncila. U trećem i završnom dijelu izlaganja iznijet ćemo glavne misli i uvide obnove katoličke teologije koju je donio Drugi vatikanski koncil, koji ponovno naglašava ono značenje i ulogu katoličke teologije koja je vrlo bliska u svojim temeljima poimanju i tumačenju sv. Bonaventure, a ta obnova je već započela i prije početka Drugoga vatikanskog koncila, osobito teologijom Tübingenške škole.

Carlos Esteban Salto Solá

Pontificia Università *Antonianum* (Roma)
Scuola Superiore di Studi Francescani (Madrid)

Il desiderio di Dio come chiave di lettura dell'antropologia bonaventuriana

Nella società contemporanea si registra un crescente interesse verso la tematica del desiderio: che cosa o chi può soddisfare i desideri profondi del cuore? San Bonaventura offre un itinerario teologico-spirituale da cui trarre indicazioni preziose. In effetti, assegna ai desideri un posto importante nel cammino di fede del cristiano, in quanto infondono la for-

za necessaria a progredire nell'esperienza di Dio che è contrassegnata dal cammino di conformità a Cristo Crocifisso.

L'obiettivo della relazione è quello di sviluppare i principali concetti teologici dell'antropologia bonaventuriana, mediante lo studio della dinamica messa in moto dal desiderio all'interno della vita spirituale.



Orlando Todisco

Pontificia Facoltà Teologica San Bonaventura - «Seraphicum»

Dal Principio di identità al Principio d'alterità

Per una ritualizzazione del “pensare bonaventuriano” questo l'organigramma:

- 1. Il principio di identità ovvero il peccato originale dell'Occidente.** Tale principio è alla fonte della ‘reificazione’ del mondo, secondo la denuncia di Bonaventura.
- 2. Il principio d'alterità ovvero il recupero del ‘senso’ del mondo.** Il trascendimento del principio di identità a opera del principio d'alterità ha luogo sul presupposto bonaventuriano secondo cui il mondo non è solo ‘res’, ma soprattutto ‘signum’
- 3. Perché tale recupero sia plenario** occorre porre alla fonte di tutto non la razionalità ma la libertà creativa di carattere oblativo, nella cui luce il mondo appare il capolavoro di Dio e il principio d'alterità risulta guida feconda per la sua corretta decifrazione.
- 4. La conclusione** è che la libertà creativa bonaventuriana può assurgere a fonte di riconciliazione tra mondo, uomo e Dio.

IMPRESUM

Organizacijski odbor

prof. dr. sc. Mario Cifrak, OFM
prof. dr. sc. Ivan Karlić, OFM Conv.
prof. dr. sc. Danimir Pezer, OFM
prof. dr. sc. Vincenzo Battaglia, OFM
doc. dr. sc. s. Valerija Kovač
doc. dr. sc. Daniel Patafta, OFM

Priredili:

doc. dr. sc. s. Valerija Kovač
doc. dr. sc. Daniel Patafta, OFM

Znanstveni odbor:

prof. dr. sc. Ivan Karlić, OFM Conv.
prof. dr. sc. Marinko Pejić, OFM
doc. dr. sc. s. Valerija Kovač
doc. dr. sc. Daniel Patafta, OFM
mr. sc. Tomislav Smiljanić, OFM
lic. theo. Milan Gelo, OFM Conv.

Odgovaraju:

doc. dr. sc. s. Valerija Kovač
doc. dr. sc. Daniel Patafta, OFM



POKROVITELJI

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca
Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda
Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine